

TEADUSNÕUKOJA TEEMAD 01.03.2022

Toetuse maksmine 60-aastastele ja vanematele inimestele esmase COVID-19 vastase vaktsineerimiskuu läbimisel või tõhususdoosi tegemisel

Vaktsineerimise eest rahalise tasu maksmist on mitmed riigid eri vormides praktiseerinud. Näiteks on vaktsineerimist ühtlaselt tasustanud Serbia, Läti ja Leedu, loteriisid on korraldatud Hongkongis ja USA Ohio osariigis. Info selle meetme eeldatava tõhususe suhtes on samas lünklik ning selle hindamisel on vaja olla meetodikriitiline.

Käitumiskavatsuse mõõtmisel põhinevad uuringud

Vaktsineerimise eest rahalise kompensatsiooni maksmise võimalikku tõhusust asuti analüüsima juba siis, kui COVID-19 vaktsiinid olid veel väga uudsed. Küsitluste põhjal oli juba ette teada, et karjaimmuunsuse saavutamiseks vajalikku vaktsineerimisvalmidust elanike seas enamikus riikides ei ole.

Enne vaktsiinide kättesaadavaks muutumist tehtud uuringud Saksamaal ning Iisraelis näitasid, et vaktsineerimiskavatsust rahalise tasu maksmine ei mõjuta (Sprengholz et al 2021, Shmueli 2022) või mõjutab vähemal määral (+2,2%) kui COVIDi-tõend või vaktsineerimise võimalus (pere)arsti juures (Külver et al 2021). Lisaks tõid osa autoreid esile argumendi, et väike ühtlaselt kõigile vaktsineerijatele makstav tasu ei tekitaks pikaajalist usaldust riigi-instituutide suhtes (Pennings ja Symons 2021).

Psühholoogilisse analüüsi kaasati ka varasemate vaktsiinide kohta tehtud uuringuid. Uurijad on leidnud, et stiimuli puhul on oluline summa suurus – mida suurem, seda motiveerivam (Gneezy ja Rustichini 2000). Samas väikesed rahalised stiimulid nõrgendavad sisemist motivatsiooni neil, kes kohe alguses on juhiste järgi käitunud (Gneezy ja Rustichini 2000; Promberger ja Marteau 2013). Seetõttu võib toetuse maksmine tõhususdoosi eest vähendada edaspidist vaktsineerimissoovi juhul, kui enam stiimuleid ei pakuta. Eeldades, et COVID-19 vastane vaktsineerimine jätkub ka edaspidi, ei mõjuks praegune toetuse maksmine inimeste sisemisele motivatsioonile pikemas perspektiivis hästi (Gandjour 2021).

Kindlate vaktsiinivastaste umbusku võib rahalise tasu maksmine veelgi kinnistada (Rutschman ja Wiemken 2021). Vaktsineerimiskampaania lõpupoole, kui enamik sihtrühmast on vabatahtlikult juba vaktsineerinud, võib kõhklejate motiveerimine olla tõhusam hoopis suurte rahaliste auhindadega loterii kaudu, kuna mitte-vaktsineerijate riskitaluvus ja optimism on suurem (Gandjour 2021).

Teiste vaktsiinide kohta tehtud käitumisalastes uuringutes on leitud, et mitte-vaktsineerijad taluvad psühholoogiliselt paremini nakatumise riski, otsustavad lühemat ajaperspektiivi silmas pidades ning on enesekindlamad. See tähendab, et nende jaoks on olulisem vältida võimalikke vaktsineerimise kõrvaltoimeid, kui vähendada raske haigestumise tõenäosust. Lisaks peavad nad tõenäolisemaks, et nad jäävad terveks kui haigestuvad raskelt (Guo et al 2020).

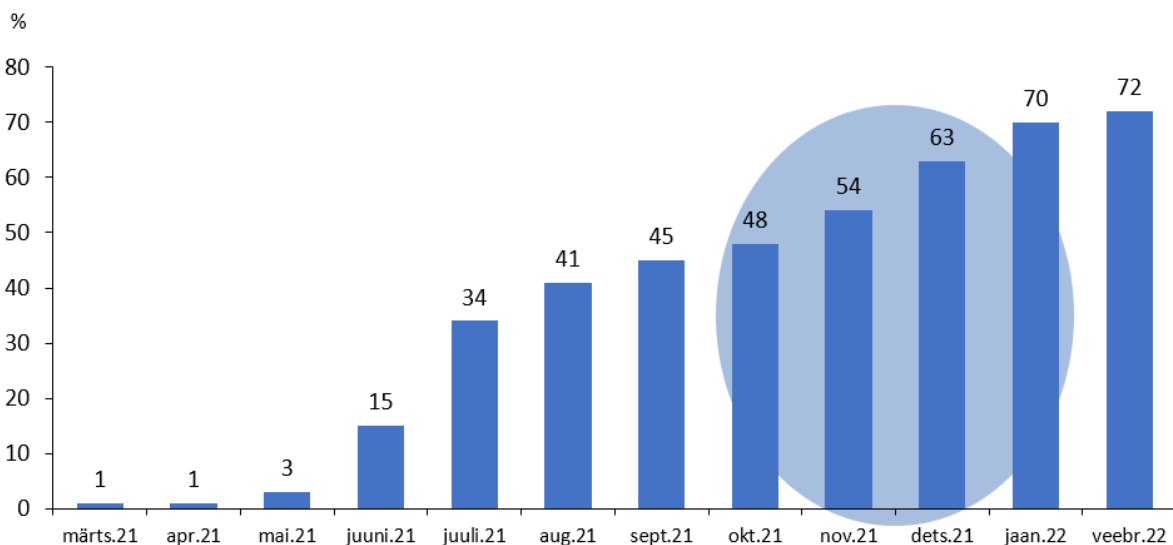
Vaktsineerimise eest tasu maksmist on peetud ka eetiliseks küsitavaks (nt Jecker 2021).

Realse toetuse rakendamise katsetusel saadud teadmised

Rootsis rakendatud COVID-19 vastase vaksineerimise eest makstud toetus (200 Rootsi krooni) 18–49-aastaste elanike esindusliku valimi alusel näitas, et rahalise toetuse maksmine suurendas reaalset vaksineerimist 4,2 protsendipunkti kõrgemaks kontrollrühma (kellel puudus rahaline ergutusmeede) baastasemest (71.6%). Autorid toovad meetodikriitikana esile seda, et uuring viidi läbi siis, kui vaksineerimine algas, hilisemates faasides, kui vaksineerimistõrksus on juba kinnistunud, ei pruugi rahalised stiimulid samamoodi mõjuda. Oluline on ka, et raha pakkus uurimisorganisatsioon, mitte valitsus. See asjaolu võib olla oluline näiteks Eestis, kus mittevaksineerimise otsus korreleerub tugevasti usaldamatusega valitsuse suhtes. Samuti ei ole teada, kuidas raha pakkumine esimeste dooside puhul mõjutas Rootsi uuringus osalenute käitumist tõhustusdoosi suhtes (Campos et al 2021).

Naaberriik Läti statistika ning selle tõlgendus

Läti valitsus on teinud otsuse maksta 100 eurot toetust 2021. aasta 31. detsembriks täielikult vaksineeritud 60-aastastele ja vanematele inimestele. Eesmärk oli saavutada täielikult vaksineeritud vanemaealiste inimeste osakaaluks 2021. aasta novembriks 80% ning detsembriks 95%. Läti Statistikaameti koduleheküljel avaldatud andmed näitavad, et see prognoos ei täitunud (Joonis 1), kuigi vaksineerimisotsuse teinute osakaal kasvas märgatavalt. Kui august–september oli kuu keskmine vaksineeritute osakaalu suurenemine 60-aastaste ja vanemate inimeste hulgas 3,5%, siis perioodil oktoober–detsember 2021 suurenes selle vanuserühma vaksineeritud inimeste hulk ühe kuu jooksul keskmiselt 7,3%. Samas on Läti baastase 60-aastaste ja vanemate inimeste hulgas madalam, kui Eestis.

Joonis 1. Läti 60-aastaste ja vanemate inimeste lõpetatud vaksineerimiskuuriga hõlmatus perioodil märts 2021–veebruar 2022.

Allikas: [Official Statistics of Latvia](https://www.stat.gov.lv)

Tõenäoliselt mõjutas vaksineerimisotsuseid ka asjaolu, et 11. oktoobril 2021 kehtestas Läti valitsus kolmeks kuuks eriolukorra, millega keelas vaksineerimata inimestel sisenemise mitte-esmatarbe poodidesse. Lisaks anti 15. novembrist alates tööandjatele õigus vabastada töökohalt vaksineerimata töötajad. Osa 60-aastaste ja vanemate sihtrühmast käib ka töö.

Eesti küsitlusandmete analüüsi järeldused

Eestis on vaktsineerimata 60-aastaste ja vanemate sihtrühmast vaktsineerimise suhtes positiivselt meelestatud (vastusevariant: kindlasti plaanin vaktsineerida) ligi 4%, ligi 7% on kõhklevad ja ligi 9% kindlalt vastu (COVID-19 teemalise avaliku arvamuse uuringu 35., 36. ja 37. laine andmetel)¹. Neist võiks materiaalse stimuleerimise korral vaktsineerima tulla kõige tõenäolisemalt 4% positiivselt meelestatuid. See sihtrühm eristub oma hoiakute poolest kindlalt vaktsineerimise vastu olijatest: vaktsineerimise suhtes positiivselt meelestatud on kõrge ohutajuga, kardavad nakatuda ning otsivad ise aktiivselt infot. On küsitav, kas raha pakkumine nende otsust kiirendaks või muudaks hoopis ettevaatlikumaks. Vaktsineerimise vastased on üldiselt madala ohutajuga ja vältiva või passiivse infokäitumisega. Kõhklejate rühm on oma hoiakutelt lähedasem vaktsiinivastaste rühmale. Kõhklejate jaoks võiks teoreetiliselt toimida pigem suuremate summadega loterii, kuna nende ohutaju on keskmisest väiksem ja enesekindlus suurem (vt ülalpool).

Läti andmed on Eesti 60-aastaste ja vanemate sihtrühma käitumise prognoosimisel raskelt tõlgendatavad, kuna teadusnõukojal ei ole teada küsitlusandmeid Läti vanemaealiste hoiakute kohta – kas need, kes rahaliselt stimuleerituna tegid vaktsineerimisotsuse, olid nagunii vaktsineerimise suhtes positiivselt meelestatud või saadi juurde ka neid, kes veel kõhklesid, kas vaktsineerida või mitte?

Kokkuvõte

Praeguste teadmiste juures oleks rahalise toetuse maksmise otsusel rohkem negatiivseid kui positiivseid mõjusid.

Positiivsed mõjud: Võimalik esmavaktsineeritute osakaalu tõus sihtrühmas ning tõhustusdoosi tegemise otsust seni edasilükanute asumine tegutsema.

Negatiivsed mõjud: vaktsineerimise üldise usaldusväärsuse langus ning vastumeelsus võimaliku 4. doosi tegemise puhul ning vaktsiinivastase meelsuse tugevnemine 60-aastaste ja vanemate sihtrühmas. Kuna Sotsiaalministeeriumi poolt planeeritakse mitmeid täiendavaid kommunikatsioonitegevusi antud sihtrühmas, võib ootamatu rahaline stimulatsioon tekitada pigem segadust.

Pidades silmas just vaktsineerimise pikemaajalist perspektiivi ning vajadust säilitada inimeste usaldus vaktsineerimise ning seda korraldavate institutsioonide suhtes oleks vaktsineerimise tasustamine riskantne.

---

¹ Analüüs on koostatud Covid-küsitlusuuringu 35., 36. ja 37. küsitlusalaine koond-andmebaasi põhjal, 60-aastaste ja vanemate vastajate väljevõtuvalimil. Järeldustes tuleb arvestada ühendandmebaasi ajalisest ebatäpsusest ning küsitlusuuringu valimi kallutatusest (88% vaktsineerituid küsitluses, 80% vaktsineerituid statistika põhjal) tulenevaid ebatäpsusi.

KASUTATUD ALLIKAD

Campos-Mercade, P. et al (2021). Monetary incentives increase COVID-19 vaccinations. Science 374, 879–882. <https://www.science.org/doi/10.1126/science.abm0475>

Gandjour, A. (2022). Financial Incentives in the Path to Recovery from the COVID-19 Pandemic. Applied Health Economics and Health Policy, 20:5–8. [Financial Incentives in the Path to Recovery from the COVID-19 Pandemic | SpringerLink](#)

Gneezy, U., Rustichini, A. (2000). Pay enough or don't pay at all. Quarterly Journal of Economics, 115(3):791–810. [Pay Enough or Don't Pay at All* | The Quarterly Journal of Economics | Oxford Academic \(oup.com\)](#)

Guo, N. et al (2020). Behavioral differences in the preference for hepatitis B virus vaccination: a discrete choice experiment. Vaccines, 8(3):527. DOI: [10.3390/vaccines8030527](https://doi.org/10.3390/vaccines8030527)

Jecker, N. (2021). Cash incentives, ethics, and COVID-19 vaccination. Science, 374 (6569). DOI: [10.1126/science.abm6400](https://doi.org/10.1126/science.abm6400)

Külver, H. et al (2021). Incentives can spur COVID-19 vaccination uptake. PNAS 118(36). DOI: [10.1073/pnas.2109543118](https://doi.org/10.1073/pnas.2109543118)

Pennings, S., Symons, X. (2021). Persuasion, not coercion or incentivisation, is the best means of promoting COVID-19 vaccination. Journal of Medical Ethics, 47: 709–711. DOI: <http://dx.doi.org/10.1136/medethics-2020-106821>.

Promberger, M., ja Marteau, T. (2013). When do financial incentives reduce intrinsic motivation? Comparing behaviors studied in psychological and economic literatures. Health Psychology, 32(9):950–7. DOI: <https://doi.org/10.1037/hea0000036>

Rutschman, A., Wiemken, T. (2021). The case against monetary behavioral incentives in the context of COVID-19 vaccination. Harvard Public Health Review, 27. [The Case Against Monetary Behavioral Incentives in the Context of COVID-19 Vaccination by Ana Santos Rutschman, Timothy L. Wiemken :: SSRN](#)

Shmueli, I. (2022). The Role of Incentives in Deciding to Receive the Available COVID-19 Vaccine in Israel. Vaccines, 10 (77). DOI: <https://doi.org/10.3390/vaccines10010077>

Sprengholz, P. et al (2021). Money is not everything: experimental evidence that payments do not increase willingness to be vaccinated against COVID-19. Journal of Medical Ethics, 47:547–548. DOI: <http://dx.doi.org/10.1136/medethics-2020-107122>

Vaktsineerimata inimeste trahvimine

Vaktsineerimise eest rahalise trahvi määramist on mitmed riigid üle maailma kehtestamas või kavandamas.

- Austrias on kohustuslik vaktsineerimine üle 14-aastastele (trahv kuni 3600 eurot igal kolmandal kuul).
- Kreeka trahvib vanemaid kodanikke 100 euroga igal kuul, kui nad ei ole 1. veebruariks vaktsineeritud.
- Itaalias trahvitakse üle 5-aastaseid vaktsineerimata kodanikke 100 euroga kuus ning töötavaid inimesi 1500 euroga kuus.
- Saksamaa plaanib samuti kohustuslikku vaktsineerimist seadustada.
- USA, Kanada ja Venemaa trahvivad ettevõtjaid, kes pole oma töötajaid vaktsineerinud.
- Singapur ei kata vaktsineerimata inimeste COVID-ravikulusid.
- Lisaks on vaktsineerimine kohustuslik ka sellistes riikides nagu Turkmenistan, Tadžikistan, Costa-Rica, Ecuador, Malaisia ja Indoneesia.

Info selle meetme eeldatavate lühema- ja pikemaajaliste mõjude kohta on väga lünklik ning selle hindamisel on vaja olla meetodikriitiline. Uuringuid trahvide mõjude kohta on vähe (Liester 2021).

Varasemate vaktsineerimiskohustuste kehtestamise mõju uuringud

Austraalias sõltuvad teatud lapsehooldustasud ja -hüvitised lapse vaktsineeritusest ning see on vaktsineeritust suurendanud, aga ei ole mõjutanud põhimõttelisi vaktsiinivastaseid (Li ja Toll 2021).

Euroopa riikides on kohustusliku vaktsineerimise/trahvide ning leetrite ja läkaköha vaktsiiniga hõlmatuse ning nende haiguste aastase esinemissageduse vahel tugevad seosed ning uurimistulemuste põhjal on uurijad soovitanud valitsustel kohustuslikkusel põhinevate vaktsineerimispoliitikate rakendamist (Olivia et al 2020).

Avaliku arvamuse uuringud

2022. aasta alguses 20 500 inimesest koosneva valmiga üle maailma kolmekümnes riigis 16–74-aastaste hulgas läbiviidud „COVID-19: ootused ja vaktsineerimine“ uuringu andmetel on toetus vaktsineerimise kohustuslikuks muutmisele paljudes Euroopa riikides suhteliselt madal (Ipsos 2022). Baltiriigid uuringus ei osalenud.

Kokkuvõte

Praeguste teadmiste juures oleks rahalise trahvi kehtestamisel pikaajalises plaanis pigem negatiivsed mõjud: vastumeelsuse ja ärevuse levik võimaliku 4. doosi tegemise puhul, vaktsiinivastase meelsuse tugevnemine, trots ja usaldamatus riigi institutsioonide suhtes.

Pidades silmas just vaktsineerimise pikemaajalist perspektiivi ning vajadust säilitada inimeste usaldus vaktsineerimise ning seda korraldavate institutsioonide suhtes oleks vaktsineerimatuse trahvimine sotsiaalselt riskantne.

KASUTATUD ALLIKAD

Ipsos (2022). COVID-19: Expectations and vaccination – February 2022

<https://www.ipsos.com/sites/default/files/ct/news/documents/2022-02/Covid-Expectations-and-Support-for-Vaccination-Mandates-February-2022.pdf>

Li, A., Toll. M. (2021). Removing conscientious objection: The impact of 'No Jab No Pay' and 'No Jab No Play' vaccine policies in Australia. *Preventive Medicine*, 145:106406.

DOI: <https://doi.org/10.1016/j.ypmed.2020.106406>

Liester (2021). A review of the use of persuasion and coercion to overcome COVID-19 vaccine hesitancy. DOI: <https://doi.org/10.1542/peds.2019-0620>

Olivia M. et al (2020). Mandatory Vaccination in Europe. *Pediatrics*, 145 (2): e20190620.

DOI: <https://doi.org/10.1542/peds.2019-0620>